

Knut Hamsun i årene 1891-1893

Lars Frode Larsen: *Tilværelsens Udlænding. Hamsun ved gjennombruddet. 1891-1893.*

Schibsted forlag, Oslo, 2003, 558 s.

I

Tilværelsens udlænding er tredje bind om Knut Hamsuns liv og diktning fra Lars Frode Larsens hånd. Første bind tok for seg barndom og ungdom, samt de to Amerika-oppholdene, andre bind omhandlet de viktige årene rundt *Sult*-utgivelsen, mens tredje bind tar for seg Hamsuns foredragsturné i 1891, utgivelsen av *Mysterier* i 1892 og Hamsuns opphold på den danske øya Samsø høsten 1892 og tidlig vinter 1893, der han skrev romanen *Redaktør Lynge*. Boka slutter i det Hamsun forlater Norden og flytter til Paris, der romanene *Ny jord* og *Pan* etter hvert blir til.

Et underliggende prosjekt for Lars Frode Larsen er her, som i forrige bind, å vise at Hamsuns politiske sympatier gikk i retning av Radikale Venstre, og at hans konservatisme og reaksjonære holdninger er noe som kommer senere i livet. Larsen kan dokumentere hvordan Hamsun i enkelte tilfeller lot seg involvere i partibyggende virksomhet for Venstre, som da han i Trondheim i november 1891 holdt foredrag om Strindberg for Trondhjems liberale forening, et arrangement lagd for å feire Radikale Venstres fremgang etter Stortingsvalget samme høst. Larsens argumentasjon for "radikaleren Hamsun" virker overbevisende, og gjør det vanskelig å se Hamsuns skjønnlitteratur og sakprosa som uttrykk for et sammenhengende politisk reaksjonært prosjekt, noe flere litteraturforskere har gjort.

På den annen side blir det nå enda vanskeligere å forstå Hamsuns NS-sympatier fra 1930-tallet. Hvor ble det av radikaleren? Larsen antyder selv et delsvår, der han i innledningen til *Tilværelsens udlænding* skriver at det i norsk venstrebevegelse fra begynnelsen av var en sterk understrøm av begeistring for autoritære og antiparlamentariske virkemidler. Det er en interessant påstand som muligens likevel kunne påvise en kontinuitet i sider ved Hamsuns politiske utvikling. Men dette blir aldri mer kommentert eller

undersøkt i boka, kanskje fordi Larsen har skrevet innledningskapitlet til slutt (det gjør man jo gjerne), og at det er først etter at det store arbeidet er fullført, han har kommet på en slik mulig kobling mellom radikalitet og manglende tro på folkestyret. På den annen side er det ikke Larsens jobb å belyse Hamsuns fascinasjon for Hitler-Tyskland, siden han slutter sin biografi i 1893. Larsen har lagt materialet fram, så får andre analysere det ut fra de perspektiver de måtte velge.

II

Ved å begrense biografien til noen få år av Hamsuns liv, kan Lars Frode Larsen gå i detalj på en rekke punkter. Likevel virker det knapt som en riktig beskrivelse av metoden at man får følelsen av å følge Hamsun "nesten dag for dag i samspill med de mennesker og det miljø han kom i kontakt med", som Larsen skriver i innledningen (s.11). Da hadde den biografiske roman som sjanger vært mer egnet, eller en biografi med større grad av fiksjonalisering, f.eks. bruk av indre monolog. Larsen viser oss hele tiden den offentlige Hamsun, mens spørsmål vedrørende hva han spiste og drakk, hva slags klær han kjøpte, hvor han gikk tur, hva slags mennesker han tilfeldig støtte på, om han likte å svømme/ta badstu, hva slags musikk han foretrakk, hvor og hva han handlet, når han la seg – og en lang rekke andre trivialiteter som også utgjør vårt dagligliv – forblir ukommentert. Det er skriftlige kilder som er Larsens materiale, og det er Hamsuns kunstneriske og idémessige utvikling *Tilværelsens Udlænding* beskjeftiger seg med.

I gjennomgangen av Hamsuns foredragsturné i 1891 kan man imidlertid nok si at Larsen følger Hamsun svært tett på. Men ellers mister vi ham stort sett av syne i det daglige i og med at Larsen har lange ekskursionser ut i presentasjoner av bøker og mottagelsen av dem, debatter i samtiden og politiske forhold. Det er imidlertid ikke ment som en kritikk, for det er mer som referanseverk for alle med interesse for Knut Hamsun og hans forfatterskap enn som en vanlig biografi at *Tilværelsens Udlænding* har sin berettigelse.

Imidlertid skulle man da ønske at boka var lettere å finne fram i, slik at man kunne slå opp og lese etter interesse. Flere av både hovedkapitlene og underkapitlene har sitatbrokker av Hamsun som overskrift, noe som virker mer pirrende enn informativt. Det er f.eks. ikke lett gå gjette seg til at kapitlet med overskrift "Jeg skal leje et

Bybud til at bande for Mig” omhandler Hamsuns liv på øya Samsø, eller forstå at et kapittel med tittel ”så mangt, så mangt der kan hende i Verden” omhandler etterlivet til Hamsuns roman *Redaktør Lyngø*.

Dette fører over til spørsmålet om organisering av stoffet. Larsen går her kronologisk til verks, og derfor får vi i *Tilværelsens Udlænding* et kapittel om mottagelsen av Hamsuns *Sult* og *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* i Tyskland, selv om begge bøkene, og mottagelsen av dem i Norden, ble behandlet i Larsens forrige bok, *Radikaleren Hamsun ved gjennombruddet*. Dette er neppe den beste disponering av stoffet, på tross av det kronologisk riktige (mottagelsen av en bok må naturlig nok komme senere i andre land, på grunn av oversettelsesarbeidet), siden første del av *Tilværelsens Udlænding* ganske nøye følger Hamsuns arbeid med *Mysterier*, en prosess som, for leseren, da blir avbrutt ved å vende tilbake til to av Hamsuns tidligere bøker.

III

Høydepunktet i *Tilværelsens Udlænding* er utvilsomt gjennomgangen av Hamsuns foredragsturné i 1891, en turné som begynner i Bergen i februar og, med et avbrudd på sommeren, kommer til å vare mesteparten av året, før han avslutter i Kristiansund i november. Hamsun holdt i hver by tre foredrag, om Norsk Literatur, om Psykologisk Literatur og om Modeliteratur. Lars Frode Larsen har gjennomgått en rekke samtidige aviser og andre kilder og gir et fyldigere bilde av turneen – og en bredere forståelse av den – enn vi før har hatt. For eksempel er det påfallende i hvilken grad Hamsun annonserte for foredragene sine i dagspressen, i Bergen rykker han inn 27 annonser, i Stavanger 26, mens Oslo-avisene har hele 35 annonser for foredragene. Hamsun pålegger pressen referatforbud, slik at interessen for hans ”show” ikke skal forsvinne før han når neste by. Larsens påpeking av den ramme flere av foredragene ble holdt innenfor, er også interessant, f.eks. var Hamsun som foredragsholder æresgjest på en sammenkomst for Venstreforeningen i Bergen.

Etter foredrag i seks kystbyer slår Hamsun seg ned i Sarpsborg for sommeren for å jobbe videre med *Mysterier*, og Larsen gir her et interessant bilde av Hamsuns tid i småbyen, bl.a. har Larsen oppdaget en ny Hamsun-novelle, ”Mit reisefølge”, skrevet under pseudonym.

De tre foredragene i Kristiania i oktober 1891 blir naturlig nok viet stor plass, i tillegg til at Larsen kan komme med noen korrigeringer: Henrik Ibsen var til stede bare på de to første, og ikke alle tre foredragene, som Robert Ferguson skriver i sin biografi om Hamsun. Og foredragene i Kristiania er ikke turnéens finale og høydepunkt, som Tore Hamsun skriver i sin bok om faren; Lars Frode Larsen har funnet ut at Hamsun fortsetter turneen og holder tre foredrag i Moss senere samme måned, for deretter å avslutte turneen i Trondheim og Kristiansund måneden etter.

Larsen gir fyldige referater fra mottagelsen av foredragene, der vi får høre at Hamsun roses for sin engasjerte fremføring, men samtidig blir sett på som udannet: foredragene er folklige og fulle av "Yankeehumor", heter det i avisene, og hans "Udtale af nogle Fremmedord [...] røber ham som Ikke-Latiner". Bildet av Hamsun som ekstremt provoserende i sine foredrag, må imidlertid nyanseres noe. Spissformuleringene ble ofte mottatt med latter, kan vi lese, og flere referenter mente Hamsun faktisk burde ha kjørt sin provokatoriske linje lenger, i stedet for stadig å ta forbehold.

Lars Frode Larsen har, ved å studere billettinntektene, regnet seg fram til hvor mye Hamsun tjente på foredragene i 1891 og kommet fram til det oppsiktsvekkende faktum at det i dagens penger ville tilsvare 12.000 kr. pr. foredrag, og en månedslønn på godt og vel 70 000 kr. Det er nye opplysninger og vitner om at Hamsun må ha hatt et vanvittig høyt pengeforbruk, særlig når vi vet at han samtidig stadig måtte låne penger av venner og forleggere. Til Hamsuns ofte siterte uttalelse om at romanen *Mysterier* er blitt til "under Flytninger, under Forelskelser, under Fattigdom", må man heretter virkelig kunne stille spørsmål ved det siste.

IV

Lars Frode Larsen gir en fyldig presentasjon av plagiatbeskyldningene mot Hamsun i 1892, at han i novellen "Hazard" skal ha kopiert Dostovjeskij. Når det gjelder utgivelsen av *Mysterier*, har Larsen funnet ut av den tidlige antatte lanseringsdatoen 18. september må være feil, og at boka kom ut ti dager før, 8. september. En bagatell kanskje, men likevel et av de mange fakta som gjør Larsens bøker om den unge Hamsun til uomgjengelige referanseverk.

Larsen viser hvordan Hamsun med *Mysterier* på sett og vis kan sies å være i forskningsfronten når det gjelder spørsmål innen psykologi, identitetsspørsmål og dobbeltgjengerproblematikk. For eksempel har Larsen funnet ut at franskmannen Théodule Ribots bok om identitetsforvirring fra 1885 ble oversatt til dansk og anmeldt i danske aviser mens Hamsun var i København og avsluttet *Sult*, og at Hamsun følgelig må ha kjent til boka, en bok der "Dobbeltbevidsthed" et sentralt begrep. Samme år, altså 1890, ga den tyske psykologen Max Dessoir ut et skrift om personlighetsspaltning med tittelen *Das Doppel-Ich*, en bok Hamsun trolig også hadde kjenneskap til.

I tillegg til å trekke opp en interessant kontekst for *Mysterier* gir Larsen en god oversikt over mottagelsen av romanen. Viktig er også hans påpekning av at den utgaven av *Mysterier* vi leser i dag, ikke er identisk med originalutgaven; hele 27 sider er forsvunnet, fjernet av Hamsun i 1908. Larsen gjør fint rede for noen av de største strykningene.

Interessant er også kapitlene som påviser hvordan Hamsun i flere tilfeller hjalp kolleger med å publisere, som da han i 1893 tok initiativ til å få utgitt på norsk en roman av den svenske forfatteren Adolf Paul, en roman som var refusert i Sverige. Hamsun brukte sine kontakter og romanen kom ut på Mons Litleré forlag i 1894, oversatt til landsmål av Jens Tvedt. For den svenske forfatteren Birger Mörner oversatte Hamsun selv en bok, skuespillet *Salig Friherrinnan*, og boka hadde, når den kom ut på norsk hos Aschehoug i 1893, et forord av Knut Hamsun.

V

Det største kapitlet i *Tilværelsens Udlænding* er om Hamsuns *Redaktør Lynge*, i dag utvilsomt hans minst leste roman, og også, vil nok de fleste si, den minst vellykkede. Lars Frode Larsen setter den imidlertid inn i en interessant kontekst ved dels å se romanen sammen med pamfletten *Lars Oftedal*, fra 1889 – der han betrakter begge bøkene som politiske utgivelser til forsvar for Radikale Venstre – dels sammenstiller *Redaktør Lynge* med *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* og pressekritikken som blir fremført der.

Den politiske konteksten for *Redaktør Lynge* er i dag glemt, og var det kanskje allerede i 1893, i hvert fall opplevdes den fremmed for danske anmeldere, som ikke kjente til innenrikspolitiske begivenheter

i Norge anno 1889. Det er mye kontekst som trekkes opp rundt romanen i Larsens gjennomgang av den, kanskje vel mye, på den annen side er den en roman som er nesten uomtalt i sekundærlitteraturen, så Larsens nærmere nitti sider om *Redaktør Lynge* er utvilsomt et viktig forskningsbidrag.

I det siste kapitlet forteller Larsen om Hamsuns "Lidt om Litteratur"-foredrag i København i mars 1893, der han skjerpet kritikken mot Ibsen, men ble stilt til veggs av Georg Brandes, og om Hamsuns mer suksessrike foredrag for studentene i Lund måneden etter. Rett etter reiser Hamsun til Paris med et påbegynt manus med tittel *Ny jord*, og muligens ideer til den kommende romanen *Pan*, i hvert fall blir novellen "Glahns Død. Et Papir fra 1861" publisert i mai-nummeret av *Samtiden*, en tekst Hamsun hadde skrevet i påskehelgen samme år.

Her stopper Lars Frode Larsen sin fortelling og sin undersøkelse. At han ikke kunne fortsatt med samme nøyaktighet for resten av Hamsuns liv, sier seg selv, men Paris-oppholdet, med skrivingen av *Pan* og de viktige kontakter han knytter der, bl.a. med Albert Langen, som blir hans tyske forlegger, skulle vi gjerne fått mer innblikk i. Men trolig har Lars Frode Larsen fått nok. Det har egentlig ikke vi, men det er likevel lett å ha forståelse for at han velger å avslutte sitt biografiprojekt etter over ti år med leting i arkiver og aviser og mange slags skriftlige kilder fra flere land.

Henning Howlid Wærp